

شورای سیاست‌گذاری حوزه‌های علمیه خاوران

مرکز مدیریت حوزه علمیه خاوران

مرکز آموزش عالی فاطمیه (ع) شهرستان دامغان

معاونت پژوهش

عنوان

تحلیل و بررسی مراتب آگاهی

ائمه (علیهم‌السلام) از غیب

استاد راهنما: حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر ابوالفضل خراسانی

استاد داور:

نکارنده: زینب یارسا

تابستان ۱۴۰۴

تقدیم به

حلاوت و شیرینی قلم زدن در راه تبیین معارف اهل بیت (علیهم السلام) وصفی است توصیف ناپذیر.
توفیق نگارش این اثر به حقیر عطا شد و این تلاش ناچیز را تقدیم می‌نمایم به:

به محضر مبارک منجی عالم بشریت؛

جانشین آخرین پیام‌آور الهی؛ اسوه‌ی فضیلت و مشکات

هدایت و فروغ امید امت اسلام؛ ثقل اصغر؛ عصاره‌ی خلقت

و خلاصه‌ی انبیاء و اولیاء؛ که جهان و آدمیان به انتظارش نشسته‌اند.

تقدیر و تشکر

با سپاس و تقدیر بی‌کران از خداوند متعال که توفیق انجام این پژوهش را در مسیر دانش و معرفت به اینجانب ارزانی داشت.

از استاد بزرگوار، جناب آقای ابوالفضل خراسانی، که با صبر و راهنمایی‌های ارزشمندشان چراغ راه این مسیر علمی بودند، صمیمانه تشکر می‌کنم.

هم‌چنین قدردان کلیه اساتید و دوستان عزیزم هستم که با حمایت‌های معنوی و مشاوره‌های علمی خود، مرا در رسیدن به این هدف یاری کردند.

تشکر ویژه دارم از خانواده مهربانم که پشتیبان همیشگی‌ام بودند و در تمام لحظات سختی، انگیزه و امیدم را حفظ کردند.

امید است این پژوهش گامی هرچند کوچک در توسعه علمی و معرفتی برداشته باشد و باعث ارتقای دانش و خدمت به جامعه گردد.

چکیده

علم غیب یکی از مباحث بنیادین و چالشی در دانش کلام اسلامی است که علم و آگاهی ائمه معصومین (علیهم السلام) از امور غیبی را بررسی می‌کند. هدف از این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی، مراتب مختلف علم غیب ائمه را از دیدگاه قرآن، روایات و دیدگاه‌های متکلمان شیعی مورد مطالعه قرار داده است. نتیجه نشان می‌دهد که علم غیب ائمه، اعطایی از جانب خداوند بوده و به اذن او از طریق وحی، الهام، تحدیث ملائکه و میراث نبی به آنان منتقل می‌شود. این علم دارای مراتب حضوری و حصولی است و از علم الله تعالی مستقل نیست. هم‌چنین علم غیب برای امامان محدود به حوزه‌هایی است که موجب اثبات امامت، مرجعیت علمی، قضاوت عادلانه، تربیت و هدایت امت و حفظ دین می‌شود. پژوهش پاسخ‌گویی به شبهات منکران علم غیب را نیز مورد تأکید قرار داده است و بر آن است که علم غیب امامان، امری ضروری و نقشی اساسی در استمرار هدایت الهی و تثبیت ولایت آنان دارد. علاوه بر این، در این پژوهش به تحلیل متون مختلف کلامی و تفسیری پرداخته شده تا نقش علم غیب در حفظ اصالت و اعتبار معصومین (علیهم السلام) در میان پیروان به درستی تبیین گردد. اهمیت این علم در نظام ولایت و امامت، به ویژه در زمینه‌های پیش‌گویی حوادث آینده، رد انحرافات فکری، و تضمین عدالت در قضاوت‌ها مورد توجه خاص قرار گرفته است. هم‌چنین نقش دین و اخلاق در ارتقاء معرفت غیبی امامان و سازوکارهای انتقال این علم از راه معجزات و کرامات بحث شده است. این عوامل ضمن تقویت پایه‌های نظری کلام شیعی، راهکاری قوی برای مقابله با رویکردهای منفی و تردیدآمیز ارائه می‌دهند و نشان می‌دهند که تحقق علم غیب در ائمه، ضامن استمرار پیام وحی و هدایت جامعه بشری است.

کلیدواژگان: علم غیب، علم لدنی، مراتب آگاهی، اذن الهی، ائمه معصومین (علیهم السلام)

۱۵۰. النعمانی، محمد بن ابراهیم، *الغیبه للنعمانی*، تهران: نشر صدوق، ۱۳۹۷
۱۵۱. نیشابوری، مسلم بن حجاج، *صحیح مسلم*، ج ۸، بیروت: دار آفاق، بی تا
۱۵۲. الهاشمی الخویی، حبیب الله بن محمد، *منهاج البراعه فی شرح نهج البلاغه*، ج ۸، تهران: مکتبه الاسلامیه، ۱۳۸۶
- ج. مقالات و پایان نامه**
۱۵۳. ابراهیمی، محبوبه، «*علم غیب امام از منظر نقل و عقل*»، پایان نامه کارشناسی ارشد فلسفه و کلام، استاد راهنما: حمید، پارسانیا، دانشگاه باقرالعلوم، تاریخ دفاع ۱۳۸۵، ص ۵۵.
۱۵۴. اکبری، رضا؛ شاهین فر، فاطمه؛ سعیدی مهر، محمد، «*علم بالقوه نزد ابن سینا*»، فلسفه و کلام اسلامی، بهار و تابستان ۱۳۹۶، سال پنجاهم، شماره یک، ص ۳۱-۴۶
۱۵۵. الهی، عباس، «*تحلیل دیدگاه علامه طباطبایی درباره غیب و شهود*»، ماهنامه معرفت، شماره ۲۱۶.
۱۵۶. انسان، محمد امین، «*امامت در استنادهای قرآنی امام رضا*»، کتاب و سنت، دانشکده علوم حدیث، دوره یک، شماره یک، ۱۳۹۲، ص ۵۱-۸۸
۱۵۷. برنجکار، رضا؛ شاکر، محمد تقی، «*مسئله آگاهی از غیب و امکان آن از نگاه مفسران*»، فصلنامه مطالعات تفسیری، قم: دانشگاه معارف اسلامی، ش ۱۰، تابستان ۱۳۹۱، ص ۴۵-۸۴
۱۵۸. بشارتی، علی محمد، *رضوان معارف*، ص ۷۱.
۱۵۹. بهدار، محمدرضا، «*گستره علم امام در اندیشه علمای شیعه*»، فصلنامه تحقیقات کلامی، شماره ۳

۱۶۰. حسین پور، سید محمد مهدی، «بررسی تحلیلی علم غیب غیر پیامبران در میان امامیه و دیگر مذاهب اسلامی»، پژوهش نامه امامیه، سال نهم، شماره ۱۷، تابستان ۱۴۰۲، ص ۲۶۲-۲۸۸
۱۶۱. جزائری، سید محمود، «کارکردهای علم غیب امامان معصوم در شئون ایشان»، مرکز تخصصی امامت اهل بیت، پایان نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمد جواد، مروجی طبسی، بنیاد فرهنگی امامت، ۱۳۹۵، ص ۱۸۷
۱۶۲. خلیلی، میثم، «مقایسه معجزات ائمه در بصائر الدرجات حسن صفار و الإرشاد شیخ مفید»، کارشناسی ارشد علوم قرآنی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم آمل، حدیث و اندیشه، نیم سالنامه علمی- ترویجی، شماره ۲۲، ۱۳۹۵، ص ۴۳-۶۳، ۵۷-۵۶
۱۶۳. ربانی گلپایگانی، علی، «قاعده لطف و وجوب امامت»، مجله انتظار موعود، شماره ۵، پاییز ۱۳۸۱
۱۶۴. شاکر، محمد تقی، پایان نامه «منابع علم امام در قرآن و روایات و پاسخگویی به شبهات پیرامون آن»، استاد راهنما: رضا، برنجکار، مؤسسه علمی فرهنگی دارالحديث، دانشکده علوم حدیث، ۱۳۹۰، ص ۱۱۹
۱۶۵. شفیعی سروستانی، ابراهیم، نشریه موعود، شماره ۱۰۶
۱۶۶. شهبازی، اکبر؛ عبدالرحیمی، علی رضا؛ وکیل آباد، فرج بهزاد، «قلمرو علم غیب پیامبر ﷺ و ائمه علیهم السلام از منظر روایات»، پژوهش های حدیثی- کلامی، دوره ۲، شماره ۱، سال ۱۴۰۳، ص ۹۶-۱۰۸
۱۶۷. صالحی مالستانی، حصین، «علم لدنی رسول اکرم ﷺ از نگاه امام خمینی (ره)»، فصلنامه حضور، شماره ۸۸، ص ۴۰-۷۰
۱۶۸. طباطبایی، محمد حسین، «بحثی کوتاه درباره علم امام (علیه السلام)»، مجله نور علم، شماره ۱، مسلسل ۴۹، ۱۳۷۱.

۱۶۹. عرفانی، محمد نظیر، «بررسی علم غیب معصومان در تفاسیر فریقین»، استاد راهنما: احمد، مرادخانی، مجتمع آموزش عالی فقه، جامعه المصطفی - العالمیه، ۱۳۹۴.
۱۷۰. کیانی نژاد، مجید؛ نادم، محمد حسن؛ باقری، اکبر، «علم غیب امام از منظر آیات و روایات: بررسی و نقد دیدگاه ابوالفضل برقی»، شیعه پژوهی، سال نهم، شماره بیست و سوم، پاییز و زمستان ۱۴۰۱، ص ۴۰-۶۳.
۱۷۱. گل افشان، پارسا نسب، «پژوهشی در مقام علمی و مقام تحدیث حضرت فاطمه زهرا (علیها السلام)»، استاد راهنما: نصیر، رفیعی، پایان نامه کارشناسی ارشد، قم: دانشکده اصول الدین قم، ۱۳۸۶.
۱۷۲. لقمانی، احمد، «شبهه زدایی از قیام امام حسین (علیه السلام)»، فصلنامه فرهنگ کوثر، ش ۵۲.
۱۷۳. لطیفی، رحیم، «علم غیب معصوم»، ماهنامه معارف، ش ۴۸.
۱۷۴. محدثی، جواد، «مرجعیت دینی»، مجله معارف اسلامی، شماره ۶۲، ۱۳۸۴.
۱۷۵. مروی، احمد؛ مصطفوی، سید حسن، «دلایل عقلی و نقلی علم غیب امامان معصوم (علیهم السلام)»، فصلنامه قبسات، دوره ۱۷، شماره ۶۳، اردیبهشت ۱۳۹۱، ص ۱۵-۱۶.
۱۷۶. مشکی، محمد، «بررسی علم امام از دیدگاه شیخ مفید»، فصلنامه علمی پژوهشی دانشگاه قم، سال دوازدهم، شماره اول و دوم، شماره پیاپی ۴۵ و ۴۶، ص ۳۰۷.
۱۷۷. مطهری، منصف علی، «علم ائمه از نظر عقل و نقل»، مجتمع آموزش عالی فقه، جامعه المصطفی العالمیه، استاد راهنما: سید محمد علی داعی نژاد، ۱۳۸۵.

۱۷۸. مهری، سید مرتضی، «آگاهی‌های غیبی»، ماهنامه پاسدار اسلام، ش ۱۵۵.
۱۷۹. مهدوی‌فر، حسن، «علوم اهل بیت و ویژگی‌ها ابعاد و مبادی آن»، پایان نامه سطح ۴ رشته کلام اسلامی، قم: حوزه علمیه قم، بی تا، ص ۲۴-۲۵.
۱۸۰. نادم، محمدحسن؛ افتخاری، سید ابراهیم، «منابع علم امام از نگاه متکلمان قم و بغداد»، فصلنامه شیعه‌پژوهی، شماره ۲، بهار ۱۳۹۴ش، ص ۵۹-۶۰.
۱۸۱. نصیری، محمدحسین، «گستره علم امام از دیدگاه آیات و روایات»، استاد راهنما: علی، نصیری، پایان نامه کارشناسی ارشد وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، دانشگاه معارف اسلامی قم، ۱۳۹۲.
۱۸۲. نقوی، سیدانیس الحسن، «علم غیب ائمه معصومین (علیهم‌السلام)»، استاد راهنما: سید محمدعلی، داعی نژاد، مجتمع آموزش عالی فقه وابسته به جامعه المصطفی العالمیه، ۱۳۸۷ ص ۴۵-۵۰.
۱۸۳. نیری، عصمت؛ قاسمی، حسین؛ بیدگلی، محمدتقی، «بررسی علم غیب ائمه علیه‌السلام در مکتب کلامی طباطبایی و شاگردان وی»، فصلنامه پژوهش‌های فلسفی-کلامی دانشگاه قم، سال ۱۷، شماره چهارم، شماره پیاپی ۶۸، ص ۱۲۹-۱۴۳.
۱۸۴. وکیلی، محمدحسن، «علم غیب امام (تکمیل نظریه اعتدالی و پاسخ به شبهات)، عرفان و حکمت در پرتو قرآن و عترت تبیین عقلی و نقلی عرفان و حکمت و پاسخ به شبهات»، فصلنامه تخصصی مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام، ص ۳۵.
۱۸۵. هاشمی، سید علی، «مکاتبه اختصاصی با دانشنامه مجازی امامت و ولایت»، پژوهشگران ماهنامه پرسمان، چند پاسخ درباره چگونگی علم امام، ماهنامه پرسمان، ش ۲۵، ص ۴.

د. سایت

۱۸۶. سایت مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان-
<https://www.ghbook.ir>
۱۸۷. سایت نور [/https://noorlib.ir](https://noorlib.ir)
۱۸۸. کتابخانه مجازی الفبا [/https://www.alefbalib.com](https://www.alefbalib.com)
۱۸۹. کتابخانه فقاقت [/https://lib.eshia.ir](https://lib.eshia.ir)
۱۹۰. پایگاه اطلاع‌رسانی حوزه.
۱۹۱. سایت دانشنامه مهدویت.
۱۹۲. سایت موسسه تحقیقات و نشر اهل بیت علیهم السلام